

ARCHEOLOGICAL ANNOUNCEMENTS

from

THE NATIONAL MUSEUM OF ANTIQUITIES

at Leyden

(NUNTII EX MUSEO ANTIQUARIO LEIDENSI)

by

Dr. W. D. van Wijngaarden

Director of the National Museum of Antiquities at Leyden

Editor

New Series XXIII

PUBLISHED BY AND AVAILABLE FROM
THE NATIONAL MUSEUM OF ANTIQUITIES AT LEYDEN
1942

FROM MUSEUM POSSESSION AND A NEW ACQUISITION

A GREEK-EGYPTIAN MUMMY

To each officer of a museum there is a certain fascination in tracing the genesis of the collection entrusted to him and also the fortunes and misfortunes of the various objects of which it is made up, before they became the permanent possession of the museum. This applies especially to the very early days of the collection and to the objects that may be considered to be its foundation.

The foundation of the Egyptian collection at Leyden was laid by prof. Dr. C.J. Reuvens, the first director of the National Museum of Antiquities, in 1826 - 1828, by the purchase of some well-known foreign collections, the most important of which was the one from the Swedish consul at Alexandria, J. d'Anastasy¹. The museum still possesses a detailed catalog of this collection, but it does not tell us a great deal about its origin and only a little about the places where the objects belonging to it were found. Only occasionally, with the aid of the older Egyptological literature and from informants from the oldest period of this science, can the veil covering one thing and another be lifted. So, for instance, the Dutch lieutenant-colonel J.E. Humbert, who by government order inspected this collection with a view to purchasing it, wrote in an enthusiastic report about it among other things: "It is the great and beautiful, but long and difficult result of 16 years of searching and digging, done mainly in Upper Egypt." This does not make us much wiser, and especially, when we remember the nature of that searching and digging, we can cherish but little hope ever to be fully informed concerning the origin of this important collection. After all, there was no question in those days of any scientific research; the excavations in Egypt in those days were generally of the nature of robbing and plundering the places where antiquities were found.

There are, however, some rays of hope. One of those concerns the find of a number of objects from the Greek-Roman period, particularly a wooden coffin with mummy, shroud and death papyrus of a girl by the name of Sensaos, and the mummy of an unknown man to be discussed here, all originating from the tomb of Soter, the archon, which was discovered and plundered during the winter of 1819/1820 at Thebes. In view of the fact that in B.H. Stricker's article (The Death Papyrus of Sensaos) this discovery and the fortunes and misfortunes of the objects found with it is discussed

---

¹Compare my article in: The Centenary of the Egyptian Collection at Leyden, in "Vragen van de Dag" (Topical Questions), 42nd volume, October issue, and: Reuvens' Death Commemorated After a Hundred Years, in *Historia*, first volume, no. 10.

in detail in this issue, I will not elaborate on it any further². The mummy of an unknown man belonging to this find, however, is of such great importance, that it is worth a separate discussion and publication. It became the property of the National Museum of Antiquities in 1828 together with the J.d'Anastasy's collection, but it has never been made public.

In J. d'Anastasy's catalog it bears the number AMM 9 and is described in it as follows, "Greco-Egyptian mummy of a man. Corps without coffin enbalsmed on a long board of sycamore, without wrappings and with plastered and painted cloth, on the cloth of the head is a portrait of the deceased with beard and moustache, hands and feet covered, also painted and almost beyond recognition. All around various painted ornaments. Placed in an ordinary chest. Length 70, width 16."

C. Leemans mentions it in his Description raisonnée of 1840 under M.77, p. 191 as follows, "Mummy of a man, wrapped in his bandages and covered by a shroud, which offers us in full size the image of a man with beard and moustache covered by a long tunic and adorned with various ornaments, with the right hand on the chest, the left on his abdomen and sandals on his feet".³

Finally it appears in the catalog of the Egyptian department of Dr. P. A. A. Boeser, of 1907, on p. 192 under E. XLIII.32, "Mummy with a linen sheet, on which the deceased is painted. On both sides of this picture figures that are damaged. According to Prof. Reuvens perhaps from the same tomb as No. 33" (i.e. the mummy of Sensaos).

This last remark refers to what Reuvens intimates about it in his Lettres à M. Letronne, Leyden, 1830, Second letter, p. 44, "Before proceeding to enumerate the covers of the mummies which certain indications or formal evidence lead us to identify as belonging to individuals contained in this common tomb (i.e. Soter's tomb), it is proper to mention a mummy of the museum at Leyden, which could well have been part of the same collection, although no written evidence refers to this common origin. It is a mummy without coffin (No. 9 of the mummies of d'Anastasy), wrapped in a cloth on which the effigy of the deceased is plastered and painted, which represents a bearded man dressed in what seemed like a Greek pallium, and wearing rings on his fingers. In all likelihood, this mummy has been part of the same tomb that contained that of Sensaos; in the first place because it is placed immediately after it in Mr. d'Anastasy's catalog, and because it appeared rather frequently in the catalog in which the objects that had been received altogether were also

---

²All particulars about this find may be found in C.J.C. Reuvens' work "Lettres à M. Letronne," Leyde, 1830, Deuxieme lettre, Art. II. Momie grècque, pp. 33-57.

³C. Leemans, Rational Description of the Egyptian monuments of the museum of antiquities of the Netherlands at Leyden, 1840.

described together; in the second place, because the painting of the deceased greatly resembles the painting to be seen on the cloth and the portraits of the museum Charles X, which I will describe hereafter."

Nothing further has ever been published about this mummy. And yet it is worthy of more attention. In the first place because of itself. Unfortunately, it is in very poor condition, but apart from that it has so many peculiarities that it may be counted among the most important pieces of the Egyptian collection of the museum. It is 175 cms long and 38.5 cms wide, and wrapped in a large sheet, that is badly damaged, on which an image of the deceased has been painted in colors that must have been very bright originally, but which have now strongly faded (fig.1). The portrait of the face of the deceased has here been applied directly to the linen, contrary to the custom prevailing in the middle of the first century A.D. until the middle of the third century A.D. to apply these portraits to the mummy in plaster or painted on wood⁴. It represents a man in the prime of his life with luxuriant hair, beard and moustache and is exceptionally well finished. It is comparable with the best mummy portraits painted on wood and has artistic value. It makes the impression of a faithful and characteristic likeness of the deceased, and for that reason it seemed to us worth the effort and expense to reproduce it here in color. For the rest the deceased is represented dressed in a long pleated tunic from which only the arms and feet are protruding. The right hand is raised and rests on the chest, the left hand on the abdomen. On some fingers the deceased is wearing rings, in the left hand he holds an unrecognizable object; on his feet he wears sandals. The color of his skin is red, the color of his tunic yellow, his sandals are black, the background of the painting is yellow; the entire painting is surrounded by a black border. On both the right and the left side are a number of several yellow-colored ornaments on a red background. The ones on the top and bottom are no longer recognizable because of severe damage. In between are: a serpent, a sparrow-hawk and the crown of Upper and Lower Egypt, all three on pedestals. The ordinary coffin in which the mummy was contained according to d'Anastasy, was originally not part of it and has since disappeared.

In the second place this mummy is worthy of attention because it was part of a well-known tomb discovery. After all, the presumption expressed by Reuven and mentioned above, that it originates

---

⁴See my article: The Egyptian Mummy Portrait, in Elsevier's *Maand-schrift*, 43rd volume, no. 7, July 1933, pp. 15-19. A similar mummy with a portrait painted on linen is also found in the museum at Copenhagen (M. Mogensen, *La glyptothèque Ny Carlsberg, la collection égyptienne*, 1930, p. 244, no. A.519); see also: A catalog of the Egyptian Antiquities in the possession of F.G. Hilton Price, London, 1897, pl. 8, no. 49.

from the same tomb as the mummy of Sensaos, and that with this unknown man we have before us a member of the Soter the archon's family, we may almost certainly assume as true⁵. Both mummies were discovered by the Piedmontese traveler Lebolo in a tomb near Thebes and belong to one Greek family, which had settled in Egypt and whose head was this archon, Soter Cornelius Pollius; his children were Heraclius Soter, Petemenophis and Sensaos. They all lived under the emperor Trajan; according to a Greek inscription found with the mummy of Sensaos she died at the age of 16 in the year 109 A.D., i.e. the twelfth year of Trajan's reign. This enables us to date the mummy portrait of the unknown man; it originates from the beginning of the second century A.D. and this in turn is important for dating the other mummies displaying the same style⁶.

The contents of Soter's tomb is spread over several European museums. Part of it, consisting mainly of two oblong domed coffins, one of Soter and one of a member of his family, Cleopatra Candace, and also the mummy of an eleven-year-old girl are in the British Museum in London⁷, other parts are in the Louvre in Paris and in the museums at Berlin⁸.

W. D. van Wijngaarden

---

⁵Göttingische Gelehrte Anzeigen, 56. Stück, 9 April 1831, S.556-557.

⁶Prof. Dr. H. Drerup, Die Datierung der Mumienporträts, Paderborn, 1933 (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, XIX. Band, 1. Heft).

⁷A Guide to the first, second and third Egyptian rooms, London, 1924. pp. 126, 129; Edwards, A handbook to the Egyptian mummies and coffins in the British Museum, 1938, pp. 58, 59 no. 6705 and 6706.

⁸Musée du Louvre, catalogue des manuscrits égyptiens, par Th. Deveria, Paris 1872, p. 163, V. 48;

⁹Königliche Museen zu Berlin, Ausführliches Verzeichniss, 1894, S. 276, no. 504 and 505.

74) al fitem

O.M.R.O.

oudheidkundige mededeelingen

UIT

HET RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN

TE LEIDEN

(NUNTII EX MUSEO ANTIQUARIO LEIDENSI)

ONDER REDACTIE VAN

DR. W. D. VAN WIJNGAARDEN

Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

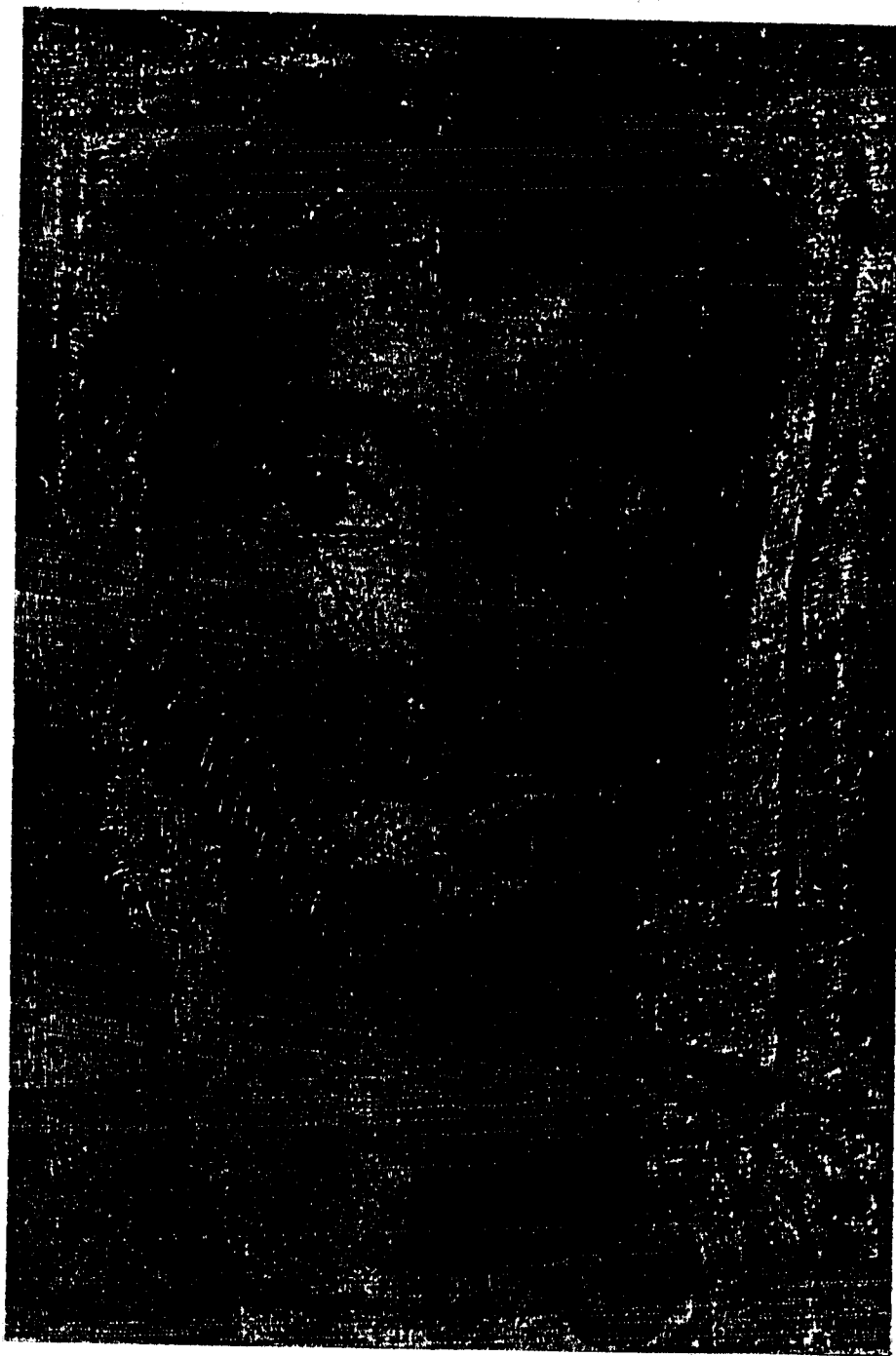
NIEUWE REEKS XXIII

UITGEGEVEN DOOR EN VERKRIJGBAAR BIJ
HET RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEIDEN.

1942

UIT MUSEUMBEZIT EN NIEUWE AANWINST

EEN GRIEKSCH-EGYPTISCHE MUMMIE

Voor elken museumambtenaar heeft het een zekere bekoring de wordingsgeschiedenis van de aan zijn zorgen toevertrouwde verzameling en de lotgevallen van de verschillende voorwerpen, waaruit zij bestaat, alvorens zij het blijvend bezit van zijn museum werden, na te gaan. Dit geldt wel in sterke mate, waar het betreft den eersten tijd van het ontstaan der verzameling en de voorwerpen, die als haar grondslag beschouwd kunnen worden.

De grondslag der Egyptische verzameling te Leiden werd in de jaren 1826-1828 gelegd door den eersten directeur van het Rijksmuseum van Oudheden prof. dr. C. J. C. REUVENS, door den aankoop van enkele bekende buitenlandsche collecties, waarvan wel de voornaamste was die van den Zweedschen consul te Alexandrië, J. D'ANASTASY¹⁾. Het museum bezit van deze collectie nog een uitvoerigen catalogus, maar deze deelt ons niets mede omtrent haar ontstaan en slechts zeer weinig omtrent de vindplaatsen der tot haar behorende voorwerpen. Een enkele maal kan, met behulp van de oudere Egyptologische literatuur en van berichtgevers uit den oudsten tijd dezer wetenschap, de sluier opgelicht worden, die over een en ander ligt uitgespreid. Zoo schrijft de Nederlandsche luitenant-kolonel J. E. HUMBERT, die te Livorno in opdracht der regeering deze collectie met het oog op een aankoop bezichtigde en daarover een enthousiast rapport uitbracht, o.a.: „Elle est le grand et beau, mais long et pénible résultat de 16 an-

¹⁾ Vergelijk mijn artikel in: Het eeuwfeest der Egyptische Verzameling te Leiden, in Vragen van den Dag, 42e jaargang, Octoberaflevering, en: REUVENS' overlijden na honderd jaar herdacht, in Historia, 1e jaargang, no. 10.

Afb. 1

nées de recherches et de fouilles, faites principalement dans la haute Egypte". Wij worden hierdoor niet veel wijzer, en vooral, wanneer wij daarbij nog bedenken, van welken aard deze recherches en fouilles waren, kunnen wij weinig hoop koesteren nog eens volledig ingelicht te worden omtrent het ontstaan dezer belangrijke collectie. Immers van wetenschappelijk onderzoek was toen nog geen sprake; de opgravingen in Egypte droegen toen algemeen het karakter van leegrooven en uitplunderen der vindplaatsen.

Er zijn echter enkele lichtpunten. Eén daarvan betreft de vondst van een aantal voorwerpen uit den Grieksch-Romeinschen tijd, voornamelijk een houten mummiekist met bijbehorende mummie, mummiekleed en lijkpapyrus van een meisje, genaamd Sensaos, en de hier besproken mummie van een onbekenden man, alle afkomstig uit het graf van den archont Soter, dat in den winter van 1819/1820 te Thebe ontdekt en uitgeplunderd is. Aangezien elders in dit tijdschrift (zie het artikel van B. H. STRICKER, De lijkpapyrus van Sensaos) uitvoerig gesproken wordt over deze ontdekking en over de lotgevallen der daarbij gevonden voorwerpen, zal daarop hier niet nader worden ingegaan ²⁾. De tot deze vondst behorende mummie van een onbekenden man is echter van zoo groot belang, dat zij een afzonderlijke bespreking en publicatie waard is. Zij is met de verzameling van J. D'ANASTASY in 1828 eigendom geworden van het Rijksmuseum van Oudheden, doch nog nooit gepubliceerd.

In den catalogus van J. D'ANASTASY draagt zij het nummer AMM 9 en wordt daarin aldus beschreven: „Momie gréco-égyptienne d'homme. Corps sans caisse embaumé sur une longue planche de sycomore, sans bandelettes avec de la toile plâtrée et peinte par dessus, sur la toile de la tête est le portrait du mort avec barbe et moustaches, mains et pieds chaussées, peints aussi et presque méconnaissables. Tout autour divers ornemens

2) Men vindt al de gegevens over deze vondst bijeen in het werk van C. J. C. REUVENS, -Lettres à M. LETRONNE, Leyde, 1830, Deuxième lettre, Art. II. Momie grecque, p. 33-57.

peints. Placée dans une caisse ordinaire. Longueur 70, largeur 16."

C. LEEMANS vermeldt haar in zijn Description raisonnée van 1840 onder M. 77, p. 191 aldus: „Momie d'homme, enveloppée dans ses bandages et couverte d'un linceul, qui nous offre en grandeur naturelle l'image d'un homme avec barbe et moustaches, revêtu d'une longue tunique, et paré de divers ornemens, avec la main droite sur la poitrine, la gauche sur le ventre, et des sandales aux pieds." ³⁾

Eindelijk komt zij in den catalogus van de Egyptische afdeling van dr. P. A. A. BOESER, van 1907, voor op blz. 192 onder E. XLIII. 32: „Mummie met een linnen laken, waarop de overledene is geschilderd. Aan beide zijden dezer afbeelding figuren, die beschadigd zijn. Volgens prof. REUVENS misschien uit hetzelfde graf als no. 33" (d.i. de mummie van Sensaos).

Deze laatste opmerking heeft betrekking op hetgeen REUVENS daaromtrent mededeelt in zijn Lettres à M. LETRONNE, Leide, 1830, Deuxième lettre, p. 44: „Avant de passer à l'énumération des dépouilles de momies que des indices certains ou des témoignages formels font reconnaître comme appartenant aux individus renfermés dans ce tombeau commun (d.i. het graf van Soter), il convient de mentionner une momie du musée de Leide, qui pourrait bien avoir fait partie de la même collection, quoiqu' aucun témoignage écrit ne la rapporte à cette commune origine. C'est une momie sans caisse (No. 9 des momies D'ANASTASY), enveloppée d'une toile, dont le dessus est plâtré et peint à l'effigie du défunt, laquelle représente un homme barbu, vêtu, à ce qu'il paraît du pallium grec, et portant des anneaux aux doigts. Cette momie offre le plus de vraisemblance d'avoir fait partie du même tombeau qui contenait celle de Sensaos; d'abord parce que, dans le catalogue de M. D'ANASTASY, elle est placée immédiatement après celle-ci, et qu'il paraît que bien souvent dans ce catalogue

3) C. LEEMANS, Description raisonnée des monumens égyptiens du musée d'antiquités des Pays-Bas à Leide, 1840.

les objets de même nature reçus ensemble ont été décrits conjointement; en second lieu, parce que la peinture du défunt ressemble beaucoup au faire de la peinture qu'on voit sur la toile et les portraits du musée Charles X, qui je décrirai bientôt."

Verder is over deze mummie nooit iets gepubliceerd. En toch is zij waard, dat er meer aandacht aan haar geschonken wordt. In de eerste plaats om haar zelf. Helaas is haar conservatiebestand zeer slecht, maar overigens vertoont zij zooveel merkwaardigheden, dat zij wel tot de belangrijkste stukken der Egyptische collectie van het museum gerekend kan worden. Zij is lang 175 cm, en breed 38½ cm, en gewikkeld in een groot linnen laken, dat erg beschadigd is, waarop een afbeelding van den overledene geschilderd is in kleuren, die oorspronkelijk zeer hel geweest moeten zijn, doch die thans sterk verbleekt zijn (afb. 1). Het portret van het gelaat van den overledene is hier direct op het linnen aangebracht, in afwijking van de van het midden der eerste eeuw na Chr. af tot aan het midden der derde eeuw na Chr. heerschende gewoonte om deze portretten in stuc of op hout geschilderd op de mummie aan te brengen⁴). Het stelt een man voor in de kracht van het leven met weelderig hoofdhaar, baard en knevel en is bijzonder goed afgewerkt. Het kan op één lijn gesteld worden met de beste, op hout geschilderde mummieportretten en heeft artistieke waarde. Het maakt den indruk van getrouwe en karakteristieke gelijkenis met het beeld van den overledene, en het leek ons daarom de moeite en de kosten waard er hier een reproductie in kleuren van te geven. Overigens is de overledene voorgesteld, gekleed in een lange, geplooiden tunica, waaruit alleen de armen en de voeten te voorschijn ko-

4) Zie mijn artikel: Het Egyptische Mummieportret, in Elsevier's Maandschrift, 43ste jaargang, no. 7, Juli 1933, blz. 15-19. Een dergelijke mummie met op linnen geschilderd portret komt ook in het museum te Kopenhagen voor (M. MOGENSEN, La glyptothèque Ny Carlsberg, la collection égyptienne, 1930, p. 244, no. A. 591); zie ook: A catalogue of the Egyptian Antiquities in the possession of F. G. HILTON PRICE, London, 1897, of 8, no. 49.

men. De rechterhand is opgeheven en rust op de borst, de linkerhand rust op den buik. Aan enkele vingers draagt de overledene ringen, in de linkerhand houdt hij een niet nader te herkennen voorwerp; aan de voeten draagt hij sandalen. De huidkleur is rood, de kleur van de tunica geel, die der sandalen zwart, de achtergrond der afbeelding is geel; de geheele voorstelling is gevat in een zwarte, rechthoekige omlijsting. Zoowel op de rechter- als op de linkerzijde komt een reeks van verschillende geel gekleurde ornamenten voor, op een rooden achtergrond. De bovenste en onderste daarvan zijn niet meer te herkennen wegens ernstige beschadiging. Daartusschen in bevinden zich: een slang, een sperwer en de kroon van Opper- en Neder-Egypte, alle drie op voetstukken. De ordinaire kist, waarin deze mummie volgens d'ANASTASY lag, behoort oorspronkelijk niet daarbij en is sindsdien verdwenen.

In de tweede plaats is deze mummie de aandacht waard, omdat zij deel uitmaakt van een bekende grafvondst. Immers, het door REUVENS uitgesproken, hierboven vermelde vermoeden, dat zij uit hetzelfde graf afkomstig is, als de mummie van Sensaos, en dat wij dus in dezen onbekenden man een lid der familie van den archont Soter voor ons hebben, kunnen wij wel als zekerheid aannemen⁵). Beide mummies zijn door den Piemonteessen reiziger Lebolo in een graf bij Thebe ontdekt en behooren tot één Grieksche familie, die zich in Egypte gevestigd had en wier hoofd was deze archont Soter Cornelius Pollius; zijn kinderen waren Heraclius Soter, Petemephis en Sensaos. Deze leefden allen onder keizer Trajanus; immers blijkt een Grieksche inscriptie, gevonden bij de mummie van Sensaos, stierf zij op 16-jarigen leeftijd in 109 na Chr., d.i. het twaalfde regeeringsjaar van Trajanus. Hierdoor is het mogelijk het mummieportret van den onbekenden man te dateeren; het stamt uit het begin der tweede eeuw n. Chr. en dit is weer van belang voor de dateering der andere mum-

5) Göttingische Gelehrte Anzeigen, 56. Stück, 9 April 1831, S. 556-557.

nieportretten, welke denzelfden stijl vertoonen ⁶⁾.

De inhoud van het graf van dezen Soter is over verschillende Europeesche musea verspreid. Een gedeelte daarvan, bestaande hoofdzakelijk uit twee rechthoekige, gewelfde mummiekisten, één van Soter en één van een familielid van hem, Cleopatra Candace, benevens de mummie van deze laatste, een elfjarig meisje, be-

6) Verg. dr. H. DRERUP, Die Datierung der Mumienporträts, Paderborn, 1933 (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, XIX. Band, 1. Heft).

vindt zich in het Britsch Museum te Londen ⁷⁾, andere gedeelten zijn in het Louvre te Parijs en in de musea te Berlijn ⁸⁾.

W. D. VAN WIJNGAARDEN

7) A Guide to the first, second and third Egyptian rooms, London, 1924, p. 126, 129; EDWARDS, A handbook to the Egyptian mummies and coffins in the British Museum, 1938, p. 58, 59 no. 6705 en 6706.

8) Musée du Louvre, catalogue des manuscrits égyptiens, par TH. DÉVERIA, Paris, 1872, p. 163. V. 48; Königliche Museen zu Berlin, Ausführliches Verzeichniss, 1894, S. 276, no. 504 en 505.

EIN TORSO VON RAMSES VI

Die auf den Tod von Ramses III. (1168 v. Chr.) folgende Periode ist in der ägyptischen Geschichte eine Zeit allmählichen Verfalls. Freute das Reich sich in der Zeit von Ramses III. noch einer gewissen Blüte, seine Nachfolger, eine Reihe von neun unbedeutenden Königen, alle wahrscheinlich Söhne von ihm, folgten einander rasch nach und waren nicht imstande, die gesetzmässige Gewalt aufrecht zu erhalten ¹⁾. Obwohl sie alle den namen „Ramses“ führten (Ramses IV.-XII. 1168-1090 v. Chr.) glichen sie bei weitem nicht ihren berühmten Vorgängern und Namensgenossen Ramses II. und III. Unter der Herrschaft dieser Ramessiden ging innerhalb einiger Jahrzehnte die Macht der ägyptischen Könige fast völlig verloren. Es trat ein Zustand völliger Unordnung ein, und während die Macht des Königs mehr und mehr schwand, wurde die Stellung des Hohenpriesters von Amon in Theben stets mächtiger, bis endlich, beim Tode des letzten ägyptischen Königs dieses Geschlechts, Ram-

1) G. STEINDORFF, Die Kunst der Ägypter, 1928, S. 103: „Seine schwächlichen Nachfolger Ramses IV.-XII. (Ramessiden) kommen mehr und mehr in die Hand der Amonpriester“. SCHAEFER-ANDRAE, Die Kunst des alten Orients, 1925, S. 108: „Die letzten neun Ramessiden sind mehr oder weniger Puppen in den Händen der immer mächtiger gewordenen Amonpriester gewesen“. BREASTED-RANKE, Geschichte Ägyptens, 1936, S. 271-277; EDUARD MEYER, Geschichte des Altertums II, 1, 1928 S. 604.

ses' XII., Heri-hor, der damalige Hohepriester des Amon den letzten Stoss zubrachte, die Dynastie entthronte und sich selbst als König Ober- und Unterägyptens krönte.

Wieweit der Verfall in dieser Ramessidenzeit schon vorgeschritten war, ersieht man deutlich daraus, dass aus dieser Zeit nur sehr wenig Denkmäler ihren Weg zu uns gefunden haben. An das Errichten grosser Bauwerke konnte nicht mehr gedacht werden; aber auch Kunstwerke kleineren Formats, die dieser Periode mit Sicherheit zugeschrieben werden können, sind selten. Es braucht darum nicht Wunder zu nehmen, dass diese Zeit in den verschiedenen Handbüchern nur sehr flüchtig behandelt wird ²⁾.

Mit Rücksicht hierauf verdient es unsere Aufmerksamkeit, dass diese Periode doch einige sehr gute Bildhauerarbeiten aufzuweisen hat, die gewiss wert sind beschrieben zu werden. Besonders hervorragend sind zwei Statuen von Ramses VI., eine aus grauem Granit (74 cm hoch), die andere aus grünem Schiefer (92 cm hoch); beide stammen aus Karnak und werden jetzt im Mu-

2) G. STEINDORFF, Die Kunst der Ägypter, 1928, S. 45 und 78; A. SCHARFF in Handbuch der Archäologie, Erster Textband, 1939, S. 606; Chr. Boreux, L'art égyptien, 1926, S. 38; MASPÉRO-RUSCH, Geschichte der Kunst in Ägypten, 1925, S. 195-196.